

E. GENDROLIS

## Klodo Levi-Stroso socialinės antropologijos savitumas

Struktūralizmu socialinėje antropologijoje vadinama kryptis, kuri tiria pagrindinius socialinės organizacijos principus, giliasi į socialinę struktūrą labiau negu į visuomenės kultūrą (angliškas struktūralizmas), analizuoja daugiausia pagrindines intelekto struktūras, o ne realų jo turinį (prancūziškas struktūralizmas). Struktūralistai siekia paaiškinti pirmiausia santykius tarp reiškinių, o ne pačius reiškinius<sup>1</sup>.

Prancūzų struktūralizmo mokyklos kūrėjas Klodas Levi-Strosas (Claude Levi-Strauss, gimęs 1908 m.) savo teorijoje daugiausia dėmesio skiria tiriamųjų kultūros reiškinių tarpusavio santykiams išaiškinti. Jo pažiūroms nemažą įtaką turėjo E. Diurkheimas (Durkheim), suformulavęs sociologinį visuomenės tyrimo metodą, lingvistinio struktūralizmo pradininkas Ferdinandas de Sosiūras (Ferdinand de Saussure). Kaip pripažįsta pats K. Levi-Strosas, nemažą poveikį jam padarė ir K. Markso idėjos.

K. Levi-Strosas dirbo San Paule, tyrinėjo Brazilijos indėnus, Martinikos, Puertoriko, Rytų Pakisto tautų kultūras. Kurį laiką jis dirbo Niujorko Naujojoje socialinių tyrimų mokykloje, bet didžiausia jo kūrybinės veiklos dalis susijusi su Paryžiaus universiteto socialinės antropologijos skyriumi. Pagrindiniai K. Levi-Stroso darbai yra "Struktūrinė antropologija" (1958), "Totemizmas šiandien" (1962), "Neprijaukinta mintis" (1962), fundamentalus keturių tomų veikalas "Mitologikos" ("Žalia ir virsta", "Nuo medaus prie pelėnų", "Užstalės manierų kilmė", "Nuogas žmogus"), paskelbtas 1964-1971 metais. K. Levi-Strosas ne tik Prancūzijoje laikomas originaliu mąstytoju, filosofu, struktūralizmo kūrėju. Pats jis save laikė socialinės antropologijos atstovu.

Socialinė ir kultūrinė antropologija tyrinėjo mažas, gentines visuomenes. Vietoje anksčiau vyravusių evoliucionizmo, difuzionizmo, funkcionalizmo teorijų, kuriomis vadovaujantis buvo aprašinėjamos atskiros visuomenės, K. Levi-Strosas laikė būtina sukurti bendrąją visuomenės teoriją. Kadangi tiriant visuomenę neįmanomi eksperimentai, jai paaiškinti kuriami teoriniai modeliai. Savaiame pats pasaulis atrodo chaotiškas, tačiau žmogaus protas, visose visuomenėse turįs tapatią struktūrą, suteikia jam tvarką, kuri yra paties žmogaus proto struktūra. Taip suprantamos socialinės antropologijos

<sup>1</sup> Žr. Langess L. L. The Study of Culture. - San Francisco, 1974. - P. 159.

tikslas – suprasti objektyvią mintį, jos struktūrą. Visa kultūra suskirstoma į dvinares opozicijas (viršus-apačia, dangus-žemė, gyvulus-žmogus, žalia-virta ir t. t.), o svarbiausia opozicija yra gamta-kultūra. Tyrinėdamas įvairių tautų mitus, K. Levi-Strosas siekia atrasti bendrą mąstymo struktūrą, todėl jo teorija kai kada vadinama "mitologiniu struktūralizmu".

Visuomenes K. Levi-Strosas skirsto į du pagrindinius tipus – "šaltas", tokias kaip Australijos ir Pietų Amerikos čiabuvių, kurios specialiais institutais neleidžia pažeisti savo pusiausvyros, ir "karštas", kurių raidą skatina istorija. Tokios tad "šių laikų visuomenės". Nepaisant skirtingų tipų, žmogaus protas visose istorinėse visuomenėse vieningas, vienodos struktūros, kuri gali būti išaiškinta specialiu tyrimu. Veikiamas struktūrinės lingvistikos, K. Levi-Strosas bando sukurti struktūrinį visuomenės mokslą, kuris tyrinėtų ne išorines kultūros apraiškas, o kultūros reiškinių infrastruktūrą. Kultūros reiškinius jis laiko tos pačios rūšies kaip ir lingvistikos tyrinėjamus reiškinius, todėl juos esą galima paaiškinti ženklais bei simboliais. Didžiai vertindamas N. Trubeckojaus (Н. Трубецкого), vieno struktūrinės lingvistikos kūrėjų, nuopelnus, K. Levi-Strosas išskiria keturis struktūrinio metodo aspektus. Pirma, jis iš *suvokiamų* lingvistinių reiškinių pereina į *nesuvokiamos* jų infrastruktūros tyrimą; antra, jis nelaiko *terminų* nepriklausomais dalykais, o analizuoja jų *santykius*; trečia, jis panaudojo sistemos sąvoką, ne tik laikydamas fonemas sistemos dalimis, o *parodydamas* konkrečias fonemines sistemas ir paaiškindamas jų struktūrą; ketvirta, struktūrinė lingvistika siekia atrasti *bendruosius dėsnius* indukcija arba logine dedukcija, kurios suteiktų jiems absoliutų pobūdį<sup>2</sup>.

Tyrinėdamas giminystės, kaip ir kitas problemas, antropologas pasijuntąs situacijoje, kuri formaliai primenanti struktūrinio lingvisto situaciją. Giminystės ir lingvistikos tyrimuose stebimi reiškiniai kyla iš bendrųjų, bet tik numanomų dėsnų. Todėl problemą galima suformuluoti taip: "Nors jie priklauso *kitos rūšies tikrovei*, giminystės reiškiniai yra *to paties tipo*, kaip lingvistikos reiškiniai"<sup>3</sup>.

Laikydamas struktūrinę lingvistiką tikrai objektyviu ir tiksliu mokslu, K. Levi-Strosas teigia, kad socialinei antropologijai ji duoda objektyvaus mokslinio tyrimo metodo modelį, kuriame gali būti naudojama ir matematinė analizė. Kalboje, kaip kultūros reiškinyje, esantys koreliacijos, opozicijos ir loginiai santykiai gali būti atrasti ir visose kitose kultūros srityse. Todėl kalba gali būti laikoma visų kitų kultūros reiškinių konceptualiniu tyrimo mode-

<sup>2</sup> Žr. Levi-Strauss C. Structural Analysis in Linguistics and in Anthropology. – Theory in Anthropology, London, 1968. – P. 531–532.

<sup>3</sup> Ten pat. – P. 532.

liu. Tikrosios kultūros reiškinių, tarp jų ir mitų, esmės, K. Levi-Stroso nuomone, nepajėgė išaiškinti nei evoliucionizmo, nei funkcionalizmo, nei kitų krypčių atstovai. Jų esmės reikia ieškoti pastoviuose paties žmogaus proto bruožuose. Mokslininkas sako, kad tam tikra neįsisąmoninta proto veikla kultūros reiškinių turiniui suteikia formas, kurios fundamentaliai tapačios visiems senovės ir dabarties, primityviems ir civilizuotiems žmonėms (tai įspūdingai patvirtinančios simbolinės kalbos funkcijos). Todėl antropologija turinti atskleisti neįsisąmonintą struktūrą, esančią kiekviename socialiniame institute ir paprotyje, kad būtų galima apibrėžti interpretacijos principą, tinkamą kitiems institutams bei papročiams paaiškinti<sup>4</sup>.

Kas ta neįsisąmoninta struktūra, kuriai K. Levi-Strosas teikia tiek reikšmės? Tikrovės reiškinių įvairovėje, jų istorinės raidos unikalume, socialinių papročių ir elgesio taisyklių margumyne reikia atrasti juose esančią ir veikiančią vienintelę struktūrinę schemą. Ši schema, pabrėžia mokslininkas, neatitiks nei instituto ypatingo modelio, nei charakteristikų, bendrų keliems instituto variantams, sutartinio grupavimo. Ji turi būti redukuota į tam tikrus koreliacijos ir opozicijos santykius, kurie nesąmoningai veikia žmones, turinčius tam tikrus socialinius institutus, bet gali būti atrasti ir visuomenėse, niekada neturėjusiose tokių institutų. Savo teiginį K. Levi-Strosas iliustruoja dualinės organizacijos pavyzdžiu. Kai kada visuomenės pasidalijimas į dvi puses reguliuoja santuokos santykius, ir pusės yra egzogaminės, kitais atvejais pusių vaidmuo apribotas religinių, politinių, ekonominių ceremonijų funkcijų. Priklausomybė pusei nustatoma tėvo ar motinos linija. Skirstymas į puses gali sutapti ar nesutapti su giminės organizacija. Pačios pusės gali būti paprastos ar sudėtingos. Trumpai sakant, gali būti tiek dualinės organizacijos rūšių, klek yra tautų, turinčių šią organizaciją. Už visos šio socialinio instituto apraiškų įvairovės stypi trys pagrindiniai elementai: taisyklės poreikis; abipusiškumo suvokimas, tiesiogiai išsprendžias opoziciją tarp mano asmenybės ir kito; sintetinė dovanos prigimtis. Šie elementai aptinkami visose minėtose visuomenėse ir paaiškina diferencijuotus įpročius bei papročius, atliekančius tas pačias funkcijas visuomenėse, kurios neturi dualinės organizacijos<sup>5</sup>.

"Struktūrinė lingvistika tikrai atliks tokį pat atnaujinantį vaidmenį visuomenės moksluose, kokį atominė fizika atliko fizikos moksluose", – teigė K. Levi-Strosas. Kultūros reiškinių tyrimas yra socialiai ir istoriškai sąlygotas, ir dažnai prieinama prie neteisingų išvadų. Tikrai objektyvaus socialinių

<sup>4</sup> Žr. *Levi-Strauss C. Structural Anthropology*. – Harmondsworth, Middlessex, England, 1977.

– P. 21.

<sup>5</sup> Žr. Ten pat. – P. 22–23.

reiškinių tyrimo modelį pateikia tik struktūrinė lingvistika. Straipsnyje "Kalba ir socialinių dėsnių analizė" jis nurodo, kad dauguma lingvistikos reiškinių egzistuoja neįsisąmonintos minties lygmenyje. Kalbėdami nesuvokiame savo kalbos sintaksės ir morfologijos dėsnių. Negana to, paprastai nesuvokiame fonemų, kurias vartojame įvairioms prasmėms išreikšti; retai arba niekada nesuvokiame fonologinių opozicijų, kurios redukuoja kiekvieną fonemą į skirtingų požymių grupę. Neįsisąmoniname net tada, kai suvokiame savo kalbos gramatiką ir fonemiką. Nors tai suvokia mokslininkas, bet kalba gyvuoja ir vystosi tik kaip kolektyvinė struktūra, ir net mokslininko lingvistinės žinios visada lieka atsietos nuo jo, kaip kalbančiojo asmens, nes jo kalbos būdo neveikia gebėjimas interpretuoti kalbą moksliskai. Todėl galima sakyti, kad kalbai, kaip tiriamajam reiškiniui, stebėtojas nedaro įtakos, nes suvokimu negali jos pakeisti<sup>6</sup>. Tai daro galimą objektyvią jos, kaip kultūros reiškinio, analizę. Kadangi visi kultūros reiškiniai laikomi analogiškais kalbai komunikacijomis, tai jiems tirti gali būti taikomi tie patys principai. Pavyzdžiui, giminystės sistemą sudaro dvi skirtingos reiškinių rūšys: terminai, išreiškiantys įvairius šeimos santykius, arba *terminologijos sistema*, ir atitinkamų *nuostatų* (pagarbos, artimumo, pareigos ir teisės, meilės ir priešiško) *sistema*. Giminystės esmė – nustatyti santykius tarp "elementarių šeimų". Todėl ne šeimos (izoliuoti terminai), kurios yra "elementarios", bet greičiau santykiai tarp tų terminų yra svarbiausias dalykas. Jokia kita interpretacija negali paaiškinti incesto tabu universalumo<sup>7</sup>. Kalboje, kaip komunikacijos sistemoje, keičiamasi žodžiais. Nagrinėjant santuokos taisykles ir giminystės sistemas, kaip kalbai analogiškus reiškinius, galima nustatyti tam tikro tipo ryšį tarp individų ir jų grupių. Šiuo atveju tarpininkaujantis veiksnys yra *grupės moterys* (visuomenėse vyrai keičiasi moterimis, o ne priešingai), kurios juda tarp giminių, linidžių ar šeimų, vietoj *grupės žodžių*, kurie cirkuliuoja tarp individų. Tačiau abiem atvejais reiškinių esmė identiška<sup>8</sup>. K. Levi-Stroso nuomone, giminystės sistema ir kalba sąlygojamos identišku neįsisąmonintų struktūrų, todėl gali būti tiriamos tais pačiais metodais.

Straipsnyje "Struktūrinis mito tyrimas" K. Levi-Strosas pažymi, kad įvairios mito interpretacijos mitologiją paverčia tuščiu žaismu ar nebrandžia filosofine spekuliacija. Mitologija iš tiesų pastato tyrinėtoją į padėtį, kuri iš pirmo žvilgsnio atrodo prieštaringa. Vienaip žiūrint, atrodo, kad mite viskas įmanoma, jame nėra logikos bei nuoseklumo, bet kuri savybė gali būti suteikiama bet kuriam reiškiniui. Tačiau, kita vertus, šiuo tariamu mitinių reiški-

<sup>6</sup> Levi-Strauss C. Structural Anthropology. – P. 56–57.

<sup>7</sup> Žr. ten pat. – P. 51.

<sup>8</sup> Žr. ten pat. – P. 61.

nių ir įvykių kaprizingumu stulbinančiai panašiai tikima įvairiose pasaulio šalyse. Dėl to ir klausinama: jei mito turinys atsitiktinis, kaip paaiškinti tą visuotinį panašumą? Mitai visada byloja apie tariamai seniai įvykusius dalykus, bet juose vaizduojami įvykiai savo poveikiu yra belaikiai, jie paaiškina ne tik praeitį, bet ir dabartį bei ateitį. Visi mėginimai paaiškinti mitologinę pasaulėžiūrą kokybiškai skirtinga primityvaus proto struktūra, mokslininko teigimu, yra bevaisiai. Jis laikosi kitos nuomonės: logika mitologinėje mintyje tokia pat griežta, kaip ir šių laikų moksle, skirtumas atsiranda ne iš intelektualinio proceso kokybės, o iš pačių daiktų prigimties. Tai esą galima palyginti su technikos reiškiniais: plieno kirvis pranašesnis už akmens kirvį ne todėl, kad geriau padarytas. Jie vienodai gerai padaryti, bet plienas labai skiriasi nuo akmens. Galima parodyti, kad mite ir moksle vyksta tie patys loginiai procesai ir kad žmogus visada vienodai gerai mąsto. Pagerėjimą sąlygoja ne tariama žmogaus proto pažanga, bet atradimas naujų sričių, kurioms jis gali taikyti savo nepasikeitusias ir nekintančias galias<sup>9</sup>. Taigi žmogaus proto struktūra savo esme visada vienoda, nėra principinio skirtumo tarp ikiklasinės, gimininės visuomenės ir šių laikų civilizuotos visuomenės žmogaus mąstymo.

K. Levi-Stroso teorijos pagrindas yra kalbos ir kultūros analogija. Vienoje ir kitoje veikia tas pats kolektyvinio proto mechanizmas, vadinamas "neįsisąmonintu", jis sąlygoja abiejų struktūrų formas ir vidinės organizacijos būdus. Abi yra to "neįsisąmoninto" mechanizmo esmės išraiškos. Visi specifiniai kultūros reiškiniai savo struktūra ir tipu palyginami su kalba. Todėl giminystės sistemos, totemizmą, mitologiją jis aiškina kaip lingvistines struktūras, nes kalba ir kitos kultūros sritys esą vienodai sudarytos. Tiek kalboje, tiek kitose kultūros srityse reikia atrasti tuos giluminius, neįsisąmonintus struktūrų principus. Ta neįsisąmoninta žmogaus proto struktūra būdinga ne atskiram individui, o žmogui apskritai. Ji apibrėžiama kaip simbolinė funkcija, būdinga visiems žmonėms. Pats K. Levi-Strosas neįsisąmoninta apibūdina gana neapibrėžtai arba sunkiai suprantamai, sakydamas, kad neįsisąmoninta visada tuščia; tiksliau tai esą galima paaiškinti palyginimu: neįsisąmoninta panašu į proto vaizdinius kaip skrandis ir maistas, pereinantis per jį. Kaip specifinės funkcijos organas, neįsisąmoninta tik suteikia struktūrinius dėsnius neaiškiems elementams, atsirandantiems kitur. Pastovi loginė proto struktūra materialiams ir idealiems vaizdiniais, pereinantiems pro ją, suteikia tam tikrą struktūrą. Pagrindinė neįsisąmoninto mechanizmo savybė – intelektualinė orientacija, konceptualus arba loginis jam "duotos" medžiagos sutvarkymas, ryškiausiai atsiskleidžiąs toteminių ir mitologinių vaizdinių kla-

<sup>9</sup> Žr. ten pat. – P. 230.

sifikacijoje. Pagaliau neįsisąmoninta K. Levi-Strosas tapatina su pačia smegenų struktūra. Smegenų struktūra atitinkanti proto struktūrą, jos abi sąlygoja formalių kontrasto ir opozicijos santykių tarp materialių ir dvasinių kultūros reiškinių nustatymą ir suderintas vaizdinių sistemas. Jei tos sistemos sudaro dvinarės opozicijas, tai todėl, kad egzistuoja išankstinis proto ir smegenų dvinaris mechanizmas, sąlygojantis opozicinių santykių nustatymą. Šio mechanizmo buvimą K. Levi-Strosas argumentuoja struktūrinės lingvistikos teikiama medžiaga. Dvinarės opozicijos esančios ne tik kalboje, prote, bet ir visoje kultūroje.

Tačiau teiginys, kad visi kultūros reiškiniai yra tos pačios prigimties, nes sąlygojami išankstinio neįsisąmoninto mechanizmo, yra labiau tikėjimas, nei argumentas. Svarbiausias tyrimo tikslas – atskleisti kultūros reiškinių struktūrą, slypinčią už empirinių jos apraiškų, o struktūrinė jų esmė yra to neįsisąmoninto mechanizmo veiklos rezultatas. Jei kultūros esmė slypi jos struktūroje, būtina sukurti konceptualinį aparatą, kuris leistų abstrahuotis nuo empirinių kultūros reiškinių formų struktūrų, t. y. sukurti teorinį modelį, paaiškinantį jų struktūros esmę.

K. Levi-Strosas pabrėžia, kad pati sąvoka "socialinė struktūra" nieko bendra neturi su empirine tikrove, o tik su modeliais, kurie sukurti remiantis šia tikrove. Reikia skirti "socialinę struktūrą" nuo "socialinių santykių", nes socialiniai santykiai – tik žaliava, iš kurios sukuriami socialinės struktūros modeliai. Socialinė struktūra negali būti redukuojama į socialinių santykių visumą. Socialinė struktūra yra tik metodas, taikomas bet kuriai socialinių tyrimų sričiai, panašus į struktūrinę analizę, naudojamą kituose moksluose.

Socialinę struktūrą sudaro modelis, atitinkantis kelis reikalavimus. Pirmiausia, struktūra išreiškia sistemos charakteristikas. Ji sudaryta iš kelių elementų, ir nė vienas iš jų negali pasikeisti, nesukeldamas pakitimų kituose elementuose. Antra, kiekvienas duotas modelis privalo turėti galimybę tvarkyti tam tikrą kiekį pakitimų, atsirandančių to paties tipo modelių grupėje. Trečia, anksčiau minėtos savybės leidžia numatyti, kaip reaguos modelis, jei viename ar daugiau jo elementų įvyks tam tikri pakitimai. Pagaliau modelis turi būti taip sudarytas, kad leistų suprasti visus stebimus faktus<sup>10</sup>.

Be šių, modelis turi atitikti ir papildomus reikalavimus. Mokslininkas nurodo, kad etnografija ir istorija skiriasi nuo socialinės antropologijos ir sociologijos tuo, kad dvi pirmosios kaupia empirinę medžiagą, o dvi antrosios operuoja modeliais, sudarytais iš tos medžiagos. Tai dvi to paties tyrimo stadijos. Remdamasi etnografija, socialinė antropologija sukonstruoja mechaninius modelius, o sociologija, remdamasi istorija ir kitomis "pagalbinėmis"

<sup>10</sup> Žr. *Levi-Strauss C. Structural Anthropology*. – P. 779–280.

disciplinomis, pateikia *statistinius* modelius. Santykiai tarp tų keturių disciplinų gali būti redukuoti į dvi opozicijas: vieną – tarp empirinio stebėjimo ir modelio kūrimo (ji charakterizuoja pradinę tyrimo stadiją) ir kitą – tarp statistinių ir mechaninių modelių tipų (ji yra tyrimo rezultatas)<sup>11</sup>.

Skirtumus tarp socialinės antropologijos kuriamų "mechaninių" modelių ir sociologijos kuriamų "statistinių" modelių sąlygoja šių disciplinų vieta visuomenės mokslų hierarchijoje. Straipsnyje "Antropologijos vieta visuomenės moksluose ir problemos, kylančios jos mokant" K. Levi-Strosas pažymi, kad jei XX a. sociologas kuria bendrą socialinio gyvenimo teoriją, ji neišvengiamai ir visai pamatuotai atspindės XX a. visuomenę, o to paties siekiąs socialinės antropologijos atstovas instinktyviai ar sąmoningai bandys suformuluoti teoriją, taikomą ne tik savo amžininkams, bet ir patiems tolimiausiems čia buvusiems. Todėl sociologija visai teisėtai gali būti kai kada laikoma specialia antropologijos šaka (pvz., JAV), o kai kada – disciplina, užimančia pirmą vietą socialinių mokslų hierarchijoje<sup>12</sup>. Paties K. Levi-Stroso nuomonę veikiau išreiškia pirmasis santykis, nes vienu svarbiausių socialinės antropologijos tikslų jis laiko visapusiškumą. Socialinė antropologija visuomenės gyvenimą laiko sistema, kurios visi aspektai organiškai susiję. Kurdamas socialinės struktūros modelius, antropologas visada siekia atrasti formą, kuri yra bendra įvairioms socialinio gyvenimo apraiškoms<sup>13</sup>.

Taigi modeliai gali būti keturių pagrindinių tipų: sąmoningi ar nesąmoningi, mechaniniai ir statistiniai. Tačiau teorinis modelis ir socialinė tikrovė negali būti palyginami, nes "konkreči visuomenė negali būti redukuota į jos struktūrą ar, veikiau, į struktūras (kadangi jų tiek daug ir skirtingų lygmenų, be to, įvairios struktūros pačios bent iš dalies integruotos bendroje struktūroje)"<sup>14</sup>. Realų socialinių santykių struktūrinė esmė atskleidžiama teoriniu modeliu, o jame lemiamas vaidmuo tenka "neįsisąmoninto" mechanizmui, nustatančiam tvarką socialinėje tikrovėje ir patvirtinančiam metodologinę vienybę tarp struktūros, modelio ir esmės. Modelio tikslas – paaiškinti struktūrą, kaip tiriamojo reiškinio esmę. Nors socialinė tikrovė egzistuoja nepriklausomai nuo teorijos, tačiau žinios apie ją įgyjamos iš modelio, kuris konstruojamas nepriklausomai nuo jos.

Visos visuomenės formos turi vidinius mechanizmus, kurių esmė – abipusiškumo, arba keitimosi, principas. K. Levi-Strosas skiria tris skirtingus socialinio ryšio lygmenis: keitimąsi moterimis, keitimąsi daiktais bei paslaugo-

<sup>11</sup> Žr. ten pat. - P. 285-286.

<sup>12</sup> Žr. ten pat. - P. 363.

<sup>13</sup> Žr. ten pat. - P. 365

<sup>14</sup> Žr. ten pat. P. 327

mis ir keitimasi žiniomis. Todėl giminystės, ekonomikos ir lingvistikos tyrinėjimai sprendžią tas pačias problemas skirtingais strateginiais lygmenimis, bet iš tikrųjų priklauso tai pačiai sričiai<sup>15</sup>.

"Elementariose giminystės struktūrose" K. Levi-Strosas įrodinėja, kad įvairūs giminystės institutai (incesto draudimas, egzogamija, dualinė organizacija, kros-kuzenų santuoka) yra to keitimosi principo išraiškos, priklausančios nuo proto struktūros. Visos tos formos skiriasi laipsniu, o ne rūšimi, bendrumu, o ne tipu. Norint suprasti jų bendrą pagrindą, reikia tyrinėti tam tikras esmines žmogaus proto struktūras, o ne kurią nors pasaulio sritį ar tam tikrą civilizacijos istorijos periodą<sup>16</sup>.

Visa socialinė mintis, K. Levi-Stroso nuomone, turi ribotą skaičių nekeitamų bruožų, kurie sąlygoja įvairių socialinių vaizdinių ir idėjų atsiradimą. Šį teiginį jis argumentuoja, analizuodamas totemizmą ir mitologiją. Kalba atlieka sinchroninę komunikacijos funkciją, o totemizmas – pažintinę, pusiausvyrą išlaikančią funkciją. Tarp mito ir kultūros tikrovės nėra tiesioginės koreliacijos, t. y. paprasto atspindžio, ryšio, nes pirmasis dažniausiai iškraipo ir pakeičia antrąjį. Nors mitas neabejotinai susijęs su empirine tikrove, bet nėra jos reprezentacija. Mat mite vaizduojami institutai ir santykiai gali būti net priešingi realioms institutams ir santykiams. K. Levi-Strosas formuluoja keturis pagrindinius teiginius apie mitus ir jų struktūrą: 1) mitai panašūs į visuomenės kalbą; egzistuoja atitinkama kalba, kuri mitologinį pasakojimą jungia, o modeliuoti pakeitimai mituose išreiškia jos "sintaksę"; 2) jei mitas panašus į kalbą, tai tos kalbos perdavimas turi tam tikras specifines charakteristikas; 3) mitas ir muzika turi tam tikrų bendrų loginių bruožų; 4) visus priešastinius "sintaksinius" modeliuotus pakeitimus mituose sąlygoja "mitologinė mintis" ir neįsisąmonintas proto mechanizmas. Dėl to mitas yra ypatingas socialinės tikrovės atspindys, kuris ne atvaizduoja empirinius faktus, bet ideologiškai juos komentuoja, kaip tuos faktus suvokia tam tikros visuomenės individai.

Minėjome, kad K. Levi-Strosas nepripažįsta jokie kokybinio skirtumo tarp "mitologinės minties" ir filosofijos ar mokslo, nes ji tokia pat logiška, ir taria esant du skirtingus mokslinės minties metodus, kurie yra ne skirtingos žmogaus proto raidos pakopos, o treičiau du strateginiai lygmenys, kuriais tiriama gamta. Vienas metodas skirtas grubiam suvokimui bei įsivaizdavimui, antras – nutolimui nuo jo; vienas labai artimas, kitas labiau nutolęs nuo protingos intuicijos<sup>17</sup>.

<sup>15</sup> Žr. ten pat. – P. 296.

<sup>16</sup> Žr. Jenkins A. The social Theory of Claude Levi-Strauss. – London, 1979. – P. 49.

<sup>17</sup> Žr. Levi-Strauss C. The Savage Mind. – London, 1966. – P. 15.



Teorinę tikrovės rekonstrukciją K. Levi-Strosas grindžia superindividualiu neišsąmoninto mechanizmu, kurio veikla nepaaiškinama sąmoningos žmogaus proto veiklos procesais. Todėl jo teorijos kritikai dažnai, kaip ir A. Dženkinsas, pabrėžia, kad lingvistinės teorijos taikymas nepadedą sukurti "racionalistinės" socialinės veiklos ir kultūros teorijos<sup>18</sup>.

K. Levi-Stroso teorija vertinama gan priešaringai. Antai S. Tokarevas šią teoriją apibūdino kaip metodologiškai gan abejotina, sakydamas, kad "nors Levi-Stroso kūriniuose daug įdomių ir naujų idėjų, jo grynai formalaus tyrimo metodas, ignoruojantis konkretų tiriamųjų reiškinių turinį ir besidomintis tik jų tarpusavio "santykiais", vargu ar gali duoti naudos mokslui"<sup>19</sup>. Pats K. Levi-Strosas ne kartą pabrėžė, jog antropologiniuose ir lingvistiniuose tyrinėjimuose analizuojamas simbolizmas, todėl jį domina ne empiriniai faktai, o loginės struktūros, ne konkreti mitų, giminytės sistemų prasmė, o vidinė jų struktūra. Ieškodamas paralelių tarp kalbos ir kultūros, jis tiki, kad abi jos išreiškia visatos struktūrą. Gamta ir kultūra turi bendrą struktūrą, nes kultūra – tai žmogaus proto produktas, o žmogaus protas – gamtos dalis. Protas pateikia visatos struktūros modelį, ypač mite, kur jis laisvas nuo kasdieninės būties poveikių. Pasaulio struktūra suvokiama kaip identiška minties struktūrai. O mintis gali būti tiriama kaip bet kuris kitas objektas.

K. Levi-Stroso atrastoji žmogaus proto struktūra, kuria remdamasis jis aiškina giminytės ir socialinės organizacijos principus, kitiems tyrinėtojams atrodo nepriimtina. Tačiau reikia pripažinti, kad K. Levi-Strosas ir kiti struktūralistai siekia socialinių reiškinių aprašymą pakeisti bendrąja teorija, atskleisti tų reiškinių vidinę logiką; tirdami reiškinių ryšius labiau negu pačius reiškinius, jie ieško organizuotos sistemos bendrųjų dėsnų. Remiamasi principu, kad stebimuose reiškiniuose yra reali struktūra, kurią galima objektyviai aprašyti ir išvengti subjektyvių tyrinėtojo vertinimų. Skirtingose srityse atrastos struktūros galinčios būti tarpusavyje palygintos pasinaudojus struktūrų metateorija, kuri vienija daugelį šių laikų visuomenės mokslų disciplinų. Struktūralistai naudoja matematikos, kibernetikos bei gretimų joms mokslų metodus, siekia formalizuoti visus santykius kaip loginį modelį ar sistemą. Struktūralistai vartoja ir biologijos sąvokas struktūrai paaiškinti. Kaip organizme visos dalys tarpusavyje sujungtos, taip jos sujungtos ir bet kurioje struktūroje, todėl bet koks pakitimas vienoje jos dalyje paveiks visas kitas dalis. Be to, kiekviena struktūra yra didesnės visumos dalis, sąveikaujanti su ta visuma. K. Levi-Strosas socialinę antropologiją laiko sinchroniniu tyrinėjimu, siekiančiu paaiškinti socialines sistemas, atrasti jų loginę struktūrą, o ne

<sup>18</sup> Žr. Jenkins A. The Social Theory of Claude Levi-Strauss. – P. 160.

<sup>19</sup> Tokарева С. А. История зарубежной этнографии. – М., 1978. – С. 3/3

aprašyti jų evoliuciją. Tai visai nereiškia, kad istorinis tyrinėjimas iš viso atmetamas, toks tyrinėjimas laikomas skirtingo tipo. Diachroninis istorijos tyrimas ir sinchroninis socialinės antropologijos tyrimas palyginant įvairias kultūras yra du metodai tam pačiam dalykui paaiškinti. Be to, kai istorija įgyja praeities įvykių prisiminimo formą, ji tampa dabarties mąstytojo, o ne praeities dalyku. Mąstančiam žmogui visa atsimitina patirtis yra dabarties patirtis, kaip mite visi įvykiai yra vieningos sinchroninės visumos dalys<sup>20</sup>.

K. Levi-Stroso kūrybą tiriantis anglų antropologas E. Lyčas (Leach) prikiša, kad jis, mažai pažinęs ir paties tyrinėtus Brazilijos indėnus, žinias apie juos naudojo savo sukurtooms loginėms schemoms iliustruoti. K. Levi-Strosas, kaip ir Dž. Freizeris, šaltinių atžvilgiu esą nekritiškas, visada randa tai, ko ieško. Bet kuris įrodymas, kad ir kiek atrodytų abejotinas, yra priimtinas, jei logiškai neprieštaringas, o jei medžiaga prieštarauja teorijai, ji praleidžiama arba pateikiama taip, kad prieštaravimo nelieka<sup>21</sup>.

Žmogus apie išorinį pasaulį sprendžia, remdamasis savo pojūčiais ir protu, todėl suvokiami reiškiniai įgyja jiems būdingų savybių. Patirtis sutvarkoma taip, kad nutrūksta erdvės ir laiko kontinuumas, protas suvokia aplinką kaip daugybę atskirų daiktų, o laiko tėkmę – kaip atskirų įvykių seką. Tuo pačiu principu konstruojami daiktai, atliekamos ceremonijos, rašoma praeities istorija, suvokiama gamta. Kultūros reiškiniai sutvarkyti taip, kaip įsivaizduojama gamtos tvarka. Pavyzdžiui, spektro kontinuumė nėra griežtos ribos tarp atskirų spalvų, o protas jas išskiria. Taip sukurtas šviesoforas, kuriame kiekviena spalva turi savo reikšmę. Gamtoje spalvų spektras egzistuoja kaip kontinuumas, o žmogaus protas aiškina jį kaip sudarytą iš atskirų dalių, ieško "dvinarės opozicijos", raudoną ir žalią laiko tokia dvinare pora. Toliau ieškoma vidurio tarp šių opozicijų ir iš gamtinio kontinuumo parenkama geltona, esanti tarp dviejų pirmųjų. Taip supaprastinus gamtos reiškinį, kaip jį suvokia žmogaus protas, atsiranda kultūros produktas – trispalvis šviesoforas.

Struktūralistas siekia išaiškinti, kaip santykiai, esantys gamtoje ir suvokiami žmogaus proto, panaudojami kultūros produktams, apimantiems tuos pačius santykius, sukurti. K. Levi-Strosas supranta gamtą kaip realią tikrovę, neneigia jos buvimo už žmogaus proto, tačiau, kaip ir I. Kantas, pripažįsta, kad gamtos suvokimo galimybę riboja mūsų proto struktūra. Jis teigia, kad mąstymo mechanizmą galima paaiškinti stebint, kaip suvokiame gamtą, kaip klasifikuojame reiškinius. Smegenys yra gamtos produktas, jos savo esme vienodos visai žmonijai, todėl kultūros produktai turi pasižymėti tam tikrais

<sup>20</sup> Leach E. Claude Levi-Strauss. – New York, 1970. – P. 8.

<sup>21</sup> Žr. ten pat. – P. 12–13.

bendrais bruožais. Lyginant atskiras kultūras, pirmiausia pastebimi skirtumai, bet jei visos kultūros yra žmogaus smegenų produktai, už išorinių skirtumų turėtų slypėti bendri bruožai. Jo nuomone, šie bendrieji bruožai aptinkami tik struktūros lygmenyje.

Vertindamas K. Levi-Stroso pažjūras, E. Lyčas reziumuoja, kad jo siūlomi visuomenės tyrimo metodai negali atskleisti tiesos, nes orientuoja į pasaulį, kur viskas galima, bet nieko nėra tikro<sup>22</sup>.

K. Levi-Strosui prikišama, kad už jo sukurtos formalios struktūros dingsta ne tik žmogus, bet ir apskritai reali socialinė būtis, nes struktūra formali ir forma, ir turiniu. Šiaip ar taip, bet neginčijama K. Levi-Stroso, kaip žymaus mūsų amžiaus mokslininko, reputacija.

---

<sup>22</sup> Žr. ten pat. –P. 86.